

Kálmán Viktória

Néprészvétel az igazságszolgáltatásban

I. Bevezetés

A téma magában foglalja a nép (laikusok) részvételét a harmadik hatalmi ágban, az igazságszolgáltató rendszerben, mely szerint részt vehetnek aktívan a bíráskodásban, illetve szemlélőként a bíróság munkájában. Magát a néprészvétel, illetve a nyilvánosság elvét tartalmazza Alaptörvényünk is, mely valamennyi uniós tagállamban szintén megjelenik (Hollandiát és Lettországot kivéve). Az Európa Tanács országainak $\frac{3}{4}$ -e alkalmaz laikusokat az igazságszolgáltatásban.¹

I.1. Elméletek az esküdtzéki rendszer működésével kapcsolatban

A nép esküdtzék formájában vehet részt a bírói munkában, segítheti a bíróság ítélethozatalát. Az esküdtzék intézményéről a különböző korokban eltérő véleményeket fogalmaztak meg. Többek között *Alexis de Tocqueville*, aki az esküdtbíráskodást a demokrácia biztosítékaként tartja számon, és azt mondja, hogy az állampolgárok ennek keretében tanulhatják meg a politikai erényt, felkészíti őket arra, hogy szabadon éljenek. Ezzel szemben *Balzac* egyszerűen így fogalmazza meg: „az esküdtzék tizenkét ember, akiket azért választottak, hogy eldöntsék, melyik félnek van jobb ügyvédje”. Ezek a nézőpontok a két végletet alkotják. Emellett számos egyéb véleménnyel találkozunk, mint például *Finkey Ferenc* álláspontja², mely szerint mindenképp hasznos intézmény az esküdtzék, míg *Moór Gyula* pusztán jelentéktelen vendégszereplőnek értékelte³, és úgy vélekedett, hogy eltűnése a magyar jogrendszerből semmilyen fennakadást nem fog okozni jogfejlődésünkben. Az esküdtzékéről szóló egyik értekezésében úgy véli, hogy a jogalkalmazásban a hivatásos szakszabíró a logikai-jogász elemet, míg a laikus esküdt az erkölcsi értékelést képviseli. Ezért az esküdtbíró megfelelő működési területe a büntetés kiszabása lenne. Szerinte tehát meg kellene fordítani a szerepeket, a szakszabíró döntene a bűnösség kérdéséről, míg az esküdték a büntetés kiszabásáról.

I.2. Az esküdtzéki rendszereknél felmerülő alapelvek

Az elméletek mellett tény viszont az, hogy a bíróság feladata az esküdtzék orientálása és előzetes információkkal való ellátása. A 12 főből álló ítélő esküdtzék testülete (egyes nézetek szerint az ideális), pedig lehetőséget ad egy olyan társadalmi metszet megjelenésére a perben, melyre a csupán szakszabírókból álló testület esetén nem volna lehetőség⁴, ezt jelenti a *reprezentativitás* elve. Emellett az esküdtzék megléte a *demokrácia erősítését* szolgálja egy-egy jogrendszerben, mivel a nép egésze vehet részt benne, akár csak közvetett módon a törvényhozásban, ezáltal nem válik a bírói hatalmi ág önkényessé. Ám ezt a történelem nem igazolja, mivel az igazságszolgáltatás napjainkban is az állam feladata, és mint ilyen ezt

---

¹ JACKSON, JOHN-KOVALEV, PAVLOVICH, NIKOLAY: *Lay adjudication and human rights in Europe*. in: Colum. J .Eur. L. winter 2006/2007.6.p.

² FINKEY FERENC: *A magyar büntetőeljárás tankönyve*. Politzer Zsigmond kiadása, Budapest, 1899. 61.p.

³ MOÓR GYULA: *Az esküdtbíráskodás kérdéséről*. in: TÓTH MIHÁLY (szerk.): *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 341-346.p.

⁴ KABÓDI CSABA: *Igazságszolgáltatás-szolgáltatás?* in: TÓTH MIHÁLY (szerk.): *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 364.o. p.

állami tisztviselőnek kell végeznie, ily módon az idők során az igazságszolgáltatás állami monopóliummá vált⁵.

Mindezek mellett felvetődik egy másik alapelv is, a *társasbíráskodás alapelve*, amely a büntetőeljárás egyik szervezeti alapelve. A társasbíráskodás megvalósulhat több, hivatásos bíró együttes bíráskodásával, vagy hivatásos bírák és laikusok együttműködésével. Lehetőséget nyújt abban, hogy egy adott ügy megítélésére több nézőpontból kerüljön sor, nézetek ütközhessenek, így kiküszöbölhető legyen egy esetleges téves döntés, amelyet egyetlen bíró hozna. A társasbíráskodás a bírói pártatlanságnak, elfogulatlanságnak is garanciája. Elkerülhetővé teszi az egyesbíró esetleges elfogultságát vagy a túlzott bírói szigort, mely könnyebben érvényesülhet egyesbírói döntés esetén.

I.3. Miben dönthet az esküdtszék?

Az esküdtszékeknél vizsgálni kell a jog- és ténykérdéseket, melyek élesen elkülönülnek egymástól, mivel a hivatásos bíró csak jogkérdésben, míg az esküdtek csak ténykérdésekben döntenek. Ennek okán az angolszász eljárásban az esküdtszékot ténybírásnak, a hivatásos bírót pedig jogbírásnak nevezik. Az európai kontinentális jogrendszerben ez az éles elkülönülés nem valósul meg, ott az esküdtszék az esküdtek és a hivatásos bírák vegyes tanácsaként működik. A bírósági rendszerben az esküdtszék részvételének létjogosultsága az elsőfokú bíróságok szintjén indokolható. Az elsőfokú bíróság tény-és jogkérdésben egyaránt dönt, tehát ez egyszerre tény- és jogbírásnak is. Ezen a szinten segítheti a laikus a hivatásos bírót a tények megállapításának és megítélésének folyamatában. Az angolszász eljárásban tehát a bűnösségről való kérdésben dönt az esküdtszék, a francia és a magyar eljárásban pedig jog- és ténykérdésekről egyaránt dönt. Vagyis az elkövetés és a bűnösség, illetőleg a beszámítási képesség kérdése is beletartozik a hatáskörükbe. Vegyes tanácsról lévén szó, fontos kiemelni, hogy a vádlott elítéléséhez szótöbbségre van szükség, minősített többségre, s mindez azt a célt szolgálja, hogy a döntésben a laikus többség érvényesülhessen. Mindez azt bizonyítja, hogy az angolszász megoldás tűnik megfelelőbbnek.

A bűnösség mint ténykérdés megítélése lehet az a terület, melyben élettapasztalatukkal, saját szaktudásukkal a bírót segíteni tudják, kiegészíthetik az ő álláspontját, új szempontokat nyújthatnak az ügy körülményeinek megítélésével kapcsolatosan.

I.4. Az esküdtszékek csoportosítása

A laikus bíróságokat számos kutató tipizálta, melynek alapját a mintaadó jogrendszerek konkrét megnevezése segíti. *Malsch* az alábbi formákat különbözteti meg: 1. klasszikus esküdtszék, 2. belga esküdtszék, 3. svájci esküdtszék, 4. francia és olasz esküdtszék, 5. dán és norvég esküdtszék, 6. német típusú laikus bíróság (Schöffengericht), 7. angol, wales-i és skót békebírói rendszer, 8. tiszteletbeli bírák. *John D. Jackson* és *Nikolay P. Kovalev*, akik a klasszikus angolszász esküdtszéken túl 5 modelljét különítik el az európai laikus bíráskodásnak, klasszifikációs megoldása: az angolszász alapokon nyugvó, úgynevezett kontinentális esküdtszék, a német típusú kollaboratív és a francia típusú kollaboratív bírósági rendszerek, emellett a szakértő ülnöki rendszerek és a csak laikusokból álló bíróságok. A kollaboratív jelző újdonságnak számít, mivel az angol nyelvű szakirodalomban a szakbírákból és laikusokból összeálló bírói tanácsokra a „kevert bíróság” (*mixed court/tribunal*) kifejezést használják. A laikusok közreműködésével működő testületek feladataik alapján is csoportosíthatók. Léteznek polgári vagy büntető ügyekben eljáró esküdtszékek,

---

⁵ ERDEI ÁRPÁD: *Tanok és névtanok a büntető eljárásjog tudományában*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011. 156-164.p.

békebírók, katonai büntetőeljárásokban vagy fiatalok ügyében eljáró bírók egyaránt.

A továbbiakban ezeknek az elemeknek a megjelenését kívánom bemutatni egy ívet követve, az angolokkal kezdődően, amerikai, francia, német és végül a magyar rendszer kerül bemutatásra.

II. Mi a néprészvétel jelentése, elve?

II.1. Alkotmányos alapelvek

A *néprészvétel*⁶ az igazságszolgáltatás alapelveinek egyike, mely alapelveknek a bírósági eljárásokban együttesen kell érvényesülniük. Az alapelvek biztosítják a szervezeti és működési feltételeket ahhoz, hogy a bíróságok eljárása során a jogállamiság követelményeinek megfelelő igazságszolgáltatás valósuljon meg, emellett a jogállami igazságszolgáltatás legfontosabb általános természetű elvi tételeit tartalmazzák. Az igazságszolgáltatási tevékenység demokratizmusát és átláthatóságát növeli a *néprészvétel* azáltal, hogy a döntéshozatalban a hivatásos bírákon kívül más személyek is részt vehetnek. Az elv történetileg és államonként eltérő formában valósult meg.

A *bírói tárgyalás nyilvánosságának elve*⁷ szintén a néprészvétel kérdéskörébe tartozó elv, az igazságszolgáltatás kiemelkedően fontos működési elve. Alapvető célja, hogy a polgárok számára az igazságszolgáltatás működésébe történő illetéktelen beavatkozás nélkül lehetővé tegye az igazságszolgáltatás működésének ellenőrzését, a bírósági eljárás átláthatóságát. Ez a jog törvény által korlátozható, sőt a törvény a bíróság mérlegelési jogkörébe utalhatja, hogy amennyiben a nyilvánosság korlátozásának jogszabályi lehetősége fennáll, elrendeli-e a bíróság a zárt tárgyalást vagy sem. A főszabály azonban minden esetben az eljárás nyilvánossága.

II.2. Kitekintés, a magyar viszonyokban előforduló elvek

Magyarországon mind a polgári eljárási törvény, mind pedig a büntetőeljárási kódex lehetőséget ad a nyilvánosság kizárására, amennyiben ez erkölcsi okból vagy az eljárás során felmerülő államtitok, szolgálati vagy egyéb titok megőrzése miatt, valamint a fél személyiségi jogainak védelmében indokolható.⁸ A bíróság azonban az ítéletét azokban az esetekben is nyilvánosan hirdeti ki, amelyekben zárt tárgyalás tartását rendelte el. A tárgyalás nyilvánosságának elvével összefüggésben értendő az *aktanyilvánosság*, amely az eljárásban résztvevő személy bírósági iratokba történő iratbetekintési jogának biztosítását jelenti. A nyilvánosság elvéhez kapcsolódik a bírósági határozatok anonimizált formában történő közzététele, ennek értelmében meghatározott típusú bírósági határozatokat a bíróságok kötelesek a *Bírói Határozatok Gyűjteményében*, digitalizált formában, illetve a bíróságok központi honlapján nyilvánosságra hozni, (Kúria által hozott jogegységi határozatokat pedig a Magyar Közlönyben is közzé kell tenni). A tárgyalás nyilvánossága és a bírósági döntés kihirdetése biztosítja a társadalom részéről az igazságszolgáltatás működésének ellenőrzését, a közérdekű adatokhoz való szabad hozzáférés pedig lehetővé teszi a választott népképviselői testületek, a végrehajtó hatalom, a közigazgatás jogszerűségének és hatékonyságának ellenőrzését, előmozdítja azok működését.

Az esküdtszéki rendszerek egyes formáinak összehasonlítása

⁶ TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ-SCHANDA BALÁZS: *Bevezetés az alkotmányjogba; Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2014.

⁷ TRÓCSÁNYI-SCHANDA 2014.

⁸ Polgári perrendtartásról szóló törvény (Pp). 5. § (2) bekezdés

III. Az angol esküdtzéki rendszer

Az angol modell sajátossága, hogy a nem hivatásos szakbírák önállóan ítéelkezhetnek egyes vagy hármas bírói tanácsban kisebb pertárgyértékű polgári és kisebb súlyú büntető ügyekben. A kései középkor óta létező laikus bírósági forma a szakbírákat hivatott tehermentesíteni, egyúttal igyekszik a túlbürokratizálódott igazságszolgáltató rendszerbe a társadalmi igazságosság szempontjait is integrálni.

Különlegessége a rendszernek, hogy az igazságszolgáltatás ítéelkező feladatainak nagyobb részét jogi végzettséggel nem rendelkező magisztrátus vagy más néven békebírók látják el.⁹

III.1. Általános ismeretek a magisztrátusokról

A magisztrátusok jogilag általában nem képzettek, de megfelelő instrukciókkal vannak ellátva, hogy megfelelően teljesíthessék kötelezettségeiket. Legtöbbször hármas tanácsokban járnak el, és jogilag képzett hivatalnokok látják el őket tanácsokkal. A büntetőügyek több mint 95 %-ával foglalkoznak laikus bírák. Sok polgári ügyben is eljárnak, különösen családi jogi ügyekben, licenszkérelmeket hallgatnak meg, és házkutatáshoz, illetve elfogáshoz szükséges engedélyek (*warrant*) tárgyában döntenek. A kinevezésekben a tanácsadó bizottságok segítenek, amelyek illetékessége általában megyére vagy városi területre terjed ki. Minden bizottságot a lord hadnagy (*Lord Lieutenant*) vagy egy fellebbviteli bírósági elnök vezet. A tanács magisztrátusokból és magisztrátusi tisztséget nem viselő helyiekből áll össze 2:1 arányban. Körülbelül 90 tanácsadó bizottság létezik. A tanácsadó testület felelős a jelöltekkel történő interjúk lebonyolításáért.

Ahhoz, hogy valaki magisztrátus lehessen, az alábbi feltételeknek kell megfelelnie: kor 18 (eredetileg 27) – 65 között, jó egészség, megfelelő hallás, megfelelő anyagi helyzet (nincs anyagi összeomlás közelében), jó kiállás, nincs köze az igazságszolgáltatás igazgatásához, nem rendőr, nincs ellene jelentős bírósági eljárás folyamatban (személyi tulajdonságok). A jelentkezőnek az alábbi hat „tulajdonsággal” kell továbbá rendelkeznie (kulcstulajdonságok, 1998. évi útmutató szerint): 1. megfelelő karakter: integritás, mások tisztelete és bizalom mások iránt; 2. megértés és kommunikáció: a dokumentumok megértésének képessége, releváns tények azonosításának képessége, bizonyítékok értékelésének képessége és hatékony kommunikáció; 3. társadalmi tudatosság: a joguralom elfogadása és tiszteletben tartása; 4. érettség és tiszta temperamentum: az emberek és az igazságosság iránti tudatosság és megértés; 5. tiszta ítélőképesség: a logikus gondolkodásra való képesség, illetve az arra való készség, hogy az illető mérlegelje az érveket és tiszta konklúzióra jusson; 6. határozottság és megbízhatóság, a közösség szolgálata iránti eltökéltség és hajlandóság az idő erre történő feláldozására, és megfelelő egészségi állapot a kötelezettségei rendszeres ellátására. Már nem tartalmazza az útmutató az alábbiakat: a brit állampolgárság; a 15 mérföldön belüli lakóhely.

A jelöltek jelentkezése általában vagy egy hirdetésre válaszolva, vagy közvetlenül a helyi Tanácsadó Bizottsághoz, vagy az alkotmányügyi osztályhoz történik. (Ezt legalább két interjú követi a Tanácsadó Bizottság előtt.) A jelentkezésük után a kinevezés következik, amely a személyes tulajdonságokon, illetve azon a szemponton is múlik, hogy a magisztrátusi kar kiegyensúlyozott legyen (férfi/nő arány, etnikai kisebbségek, politikai irányultság szempontjából). A magisztrátusokat a lordkancellár nevezi ki a Királynő nevében. A kinevezés után a magisztrátust egy adott „igazságszolgáltatási helyi egységekbe” osztják be, az egész országban illetékességgel rendelkezik (2003. évi bírósági törvény alapján). Minden magisztrátusnak évi 26 teljes és 35 fél ítéelkezési napra készenlétben kell állnia. A főbírákat, akik az adott egységben tevékenykednek, főbírói karnak nevezik.

⁹ BADÓ ATTILA-BENCZE MÁTYÁS-BÓKA JÁNOS-MEZEI PÉTER: *A jogrendszerek világa*. Pro Talentis Universitas Alapítvány, Szeged, 2012.

A lordkancellár és az igazságügyi államtitkár mozdíthatja el a tisztségükből hivatali kötelezettségzegés vagy alkalmatlanság miatt, egyébként 70 éves korukban vagy akár előbb is visszavonulhatnak.

A magisztrátusokat az alkotmányügyi osztály felügyeli és alkotmányos okokból a kinevezéseket elkülönítve kezeli a bírósági igazgatástól. A bírósági adminisztrációt Ófelsége Bírósági Szolgálatra végzi.

A magisztrátusokkal kapcsolatban felmerülő költségeket eltérően veszik figyelembe. A munkaadó dönt, hogy a bíróságon töltött időt kifizeti-e¹⁰. Ha a munkaadó nem tudja kifizetni a távollétet, akkor a magisztrátus egy állami alapból igényelhet kompenzációt. A magisztrátusok utazási költségtámogatásért is pályázhatnak.

A történelem során kialakult az a rendszer, hogy a tipikusan jelentős szakmai karriert befutott bankárok, üzletemberek vállaltak ilyen szerepet (magisztrátus) nyugdíjba vonulásuk után.

III.2. A magisztrátus és az esküdtszék közötti különbség

A különbség az, hogy az esküdtszék sokkal több esetben hoz felmentő ítéletet, mint a békebírák, jóllehet mindkét esetben laikusok döntenek. A békebírákat viszont igazolja az a tény, hogy döntéseikkel szemben igen alacsony fellebbezési hajlandóság tapasztalható, ami az intézménnyel kapcsolatos általános elégedettségre világít rá.

III.3. Az angolszász típusú esküdtszéki rendszer hatása

Az angolszász típusú esküdtszéki rendszer kialakulásának hatása, hogy számos országban is teret hódított, mint például Skóciában vagy az Egyesült Államokban.

IV. Az amerikai esküdtszéki rendszer

IV.1. Az esküdtszéki rendszer általános alapelvei

A bemutatásban főként a szövetségi büntető eljárásban alkalmazott szerepükről értekeznek. Az Alkotmány is tartalmazza az egyik legfontosabb alapelvet, a *pártatlanságot* az esküdtszék vonatkozásában, amely ezáltal az amerikai demokrácia alapintézményévé nőtte ki magát. Az Alkotmányt értelmező bírósági döntések, majd az abból kiinduló törvényhozási munkálatok a pártatlanságra vonatkozó kritériumrendszert alakították ki az esküdtszékre nézve. Emellett a legtiszttában itt jelenik meg a *reprezentativitás elve*, amely a Szövetségi Legfelsőbb Bíróság értelmező tevékenységének köszönhetően az alkotmányos követelményhez kapcsolódik. A szövetségi törvény mindezek alapján már konkrétan fogalmaz, amikor kimondja, hogy az állampolgároknak szövetségi szinten joguk van olyan vád-, illetve ítélesküdszékhez, melyet a társadalom megfelelő keresztmetszetét nyújtó részéből véletlenszerű választással állítottak össze. Előírja továbbá, hogy senkit sem lehet kizárni neme, színe, faji hovatartozása, vallása, származása, gazdasági helyzete alapján és megköveteli, hogy mindezek érvényesítése érdekében a bíróságok dolgozzanak ki egy írott kiválasztási tervet részletes eljárási szabályokkal. Ezek után, ha a bíróság a kiválasztási eljárásban szisztematikusan kizár csoportokat, amelyek alkotják a társadalom megkülönböztethető csoportjait, alkotmányellenesnek fog minősülni. (Szisztematikus kizárás alatt értendő, amikor példának okáért hétről hétre nem kerül be az esküdtszékbe egyetlen afro-amerikai sem.) Az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága által kidolgozott és dogmatikailag fokozatosan fejlesztett *fair cross section-doktrína* lényege, hogy egyetlen megkülönböztethető társadalmi csoport se

¹⁰ Az 1996. évi Munkavállalók jogairól szóló törvény deklarálja a magisztrátus tevékenységével összefüggő szabadságot.

legyen kizárható a véletlenszerű kiválasztásból, és hogy a kiválasztási eljárás egy kiegyensúlyozott összetételű esküdtbíróóság kialakítására adjon esélyt.

IV.2. Az esküdtszék fajtái

Az esküdtszéknek az Amerikai Egyesült Államokban négy fajtája létezik. A vád-, az ítélo-, a polgári- és a speciális esküdtszék.

A nyomozás szakaszában jelenik meg először az esküdtszék vádesküdszék formájában¹¹. Ha a vádesküdszék úgy dönt, hogy a vád alá helyezés indokolt, a tárgyalásra az ítéloesküdszék előtt kerül sor. A második eljárási szakasz tehát, ahol megjelenik az esküdtszék, a tárgyalás. A „petty offenses” ügyekben, amit legjobban talán szabálysértésnek lehetne fordítani, nem alkalmazzák. (Szabálysértés-jellegű minden olyan cselekmény, ami minimum 6 hónapi szabadságvesztéssel és/vagy 500 dollár pénzbüntetésnél kevesebb pénzbírsággal büntetendő¹².)

A vádesküdszékre (grand jury) vonatkozó rendelkezéseket az alkotmány ötödik kiegészítésében találjuk meg. Ha valaki főbenjáró vagy egyéb súlyos bűncselekményt követ el, megilleti a vádesküdszék előtti eljárás joga. (Konkrétan az egy év szabadságvesztésnél súlyosabb büntetéssel fenyegetett bűncselekmények ügyében induló eljárások.) A grand jury változóan 16-23-25 tagból áll (a létszám államonként változik, de nem működik minden államban. A szövetségi rendszerben 23 főből áll a vádesküdszék. A tagok, akiket a lakosság soraiból véletlenszerűen választanak, a nyomozási szakaszban meghallgatják a tanúkat, az ügyész vádjait és bizonyítékait pedig mérlegelik¹³. Ezek alapján döntenek el, hogy azok elegendőek-e a vádemeléshez. Döntése kétféle lehet: true bill (van ügy), vagy no true bill (nincs ügy). 12 esküdt igenlő szavazata szükséges a vádemeléshez. Megbízatusuk általában 18 hónapra szól. Követelmény továbbá a vádesküdszék összeállításánál, hogy az tükrözze a társadalom keresztmetszetét.

Az ítélo esküdszék hat vagy tizenkét tagból áll. A petty jury ténykérdésben dönt, arról, hogy a vádlott bűnös-e vagy sem. Jogkérdésben a szakbíró határoz, ő szabja ki a büntetést. Kizárólag abban az ügyben ítélezhet az esküdszék tehát, amelynek az eldöntésére megalakult, ebben lényegi különbség van a vád- és az ítéloesküdszék feladata között. A vádesküdszék ugyanis több eljárásban történő vádemelésről is dönthet.¹⁴

Ezen felül elkülönül egymástól az ítéloesküdszéken belül a büntető- és a polgári ügyekben eljáró esküdszék (polgári esküdszék).

A speciális esküdszék polgári és büntető ügyekben egyaránt működik, amelynek értelmében a különlegesen speciális, bonyolult esetekben az esküdszékben olyan emberek kapnak helyet, akik elsősorban szakmájuk miatt nagyobb tapasztalattal, szélesebb látókörrel rendelkeznek az adott ügygel kapcsolatban (például mérnökök, orvosok, tanárok, értelmiségiek). Ennek létrehozásáról a bíróság dönt.¹⁵

Az esküdtek teljes döntési szabadságot élveznek, és döntésüket minden külső hatástól függetlenül hozhatják meg, ami az angolszász típusú esküdszék legfőbb erénye.

Az angolszász típusú rendszerekre továbbá jellemző, hogy az esküdtek a bűnösségre vagy akár a szankcióra vonatkozó döntésüket a hivatásos bírótól elkülönülten, önállóan hozzák meg, ezt a sajátosságot máig őrzik az Egyesült Államokban.

¹¹ MAHLER, GORDON: *Az amerikai büntetőeljárás vázlatja*. in: TÓTH MIHÁLY (szerk.) :*Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 72.o.p.

¹² BADÓ ATTILA: *Esküdszéki ítéletek. Futni hagyott bűnösök? Hírhedt esetek az Egyesült Államok igazságszolgáltatásának történetéből*. Studio Batiq, Szeged, 2004. 173.p.

¹³ MAHLER 2003,72.p.

¹⁴ MAHLER 2003, 78.p.

¹⁵ BADÓ 2004, 176.p.

Hasonló rendszer alakult ki a kontinentális jogrendszerekben is, mint például Dániában, Ausztriában, Norvégiában, Belgiumban, Máltán, Oroszországban és Spanyolországban.

IV.3. A *voir dire* eljárás

Eljárásjogi garanciaként kialakult a *voir dire* eljárás, amelyre az esküdtek kiválasztásának végső szakaszában kerül sor, amikor a szemben álló felek képviselői megpróbálnak meggyőződni arról, hogy a leendő esküdteknél kimutatható-e valamilyen fokú elfogultság. Ez azt jelenti, hogy a vád és a védelem vagy az alperes és felperes képviselői megpróbálják a nekik megfelelő, azaz legjobb esetben számukra kedvezően elfogult esküdtszék felállítását elérni. Az elutasításnak több módja is lehetséges. Az egyik szerint a felek valamilyen konkrét indok alapján utasítanak el egy személyt (*challenge for cause*). A másik lehetőség, amikor egy nem tetsző személyt kizárnak, amely az indok nélküli elutasítást jelenti (*peremptory challenges*). Végső soron pedig az esküdtszék egészében utasítják el (*challenge to the array*). Akár hónapokig is eltartó eljárását nem csupán ügyvédi, hanem gyakran szociológusi, pszichológusi segédlettel kívánják a felek eredményesebbé tenni.¹⁶

V. A francia esküdtszéki rendszer

V.1. Története röviden

A laikus bíraskodás alapjait Franciaországban az 1789-ben kezdődött francia forradalom teremtette meg. 1790. április 30-án határozott az esküdtszék jövőbeni bevezetéséről büntető ügyekben, egyben elutasítva a polgári ügyekben döntő esküdtszékre vonatkozó javaslatot. A laikus esküdtek kiemelkedő szerepet kapnak a súlyos bűncselekményeket elkövetett személyek ügyében. Az 1791. évi Bűnvádi perrendtartástól kezdve az eljárás szóbeli, nyilvános és a döntést nem kell megindokolni, az esküdtképesség viszont sokáig cenzusos volt.

V.2. A francia esküdtbíróság

A francia rendszer inkább politikai intézménynek tekinti az esküdtszékét, és a szabályozás módja is arra irányul, hogy az elé állított politikai célnak megfeleljen.¹⁷ A francia esküdtszék elnevezése esküdtbíróság.

Franciaországban 1808-tól ítélőesküdtszék (esküdtbíróság) működik. A szakbíróság elnöke pedig egyben az esküdtbíróság elnöke is. Az esküdtbírósági tárgyalás elnevezése *Cour d'Assises*.

A kiválasztási szabályok eltérnek az ülnök típusú, kevert bíróságoknál alkalmazott módszerektől. Ezek értelmében a súlyosabb bűncselekmények esetében a Párizsban, illetve megyénként felállított *Cour d'Assises* ítélkezik. A többnyire megyeszékhelyeken működő bíróság három szakbíróból és kilenc laikus bíróból áll. A szakbírákat a fellebbviteli bíróság elnöke nevezi ki egy-egy negyedévre, közülük kerül ki az, aki betölti az elnöki tisztséget (akit általában a büntetőtanácsok elnökei közül választanak.) A 6 esküdt itt együttesen dönt.

Az esküdteket azon francia állampolgárok közül választják, akik 23. évüket betöltötték, franciául tudnak írni és olvasni, gyakorolhatják politikai jogaikat, jogképességükben nincsenek korlátozva, nem esnek a kizárási feltételek alá, illetve nem töltenek be olyan

¹⁶ BADÓ ATTILA: *Társadalomtudósok a bíróságon. A média hatása. (Út a pártatlan ítélők felé)*. Jogtudományi közlöny 49.1994/1. 28-37. p.

¹⁷ FINKEY 1899, 69.p.

funkciót, amelyet a törvény az esküdti feladattal összeférhetetlennek minősít. A törvény taxatív felsorolja a kizáró okokat, illetve az ilyen funkciókat.

Az esküdtek megválasztása egy többfordulós eljárás során történik, melynek legfőbb jellemzője a véletlenszerűség. Az első fordulót a területi előkészítő lista összeállítása jelenti (*liste préparatoire*), amelyet a választólistából állítanak össze, amit a felálló esküdtbírószágon egy második sorshúzással egy szűkebb, ún. éves lista elkészítése követ (*liste annuelle*). (Az éves listán Párizsban egy személyre 1800 lakosnak kell jutnia, míg más körzetekben 1300-nak.) Az esküdtszék ülészakájának megkezdése előtt harminc nappal a fellebbviteli bíróság vagy az első fokú bíróság, *Tribunal de Grande Instance* elnökének vezetésével egy bizottság jön létre a harmadik forduló sorshúzás lebonyolítására. A törvényi feltételeknek nem megfelelő személyek kihúzását követően 35 nevet sorsolnak ki, amelyhez egy speciális, 10 főből álló listát is elkészítenek abból a célból, hogy az esetlegesen kieső esküdteket pótolni tudják az ülészak során. A kiválasztott 35 (+10) személy képezi az adott ülészak konkrét esküdtzékeinek bázisát. Ebből a listából kerül kisorsolásra egy ülészakon belül az adott büntetőügy 6 esküdtje, akik a 3 szakbírával együtt alkotják az esküdtbírószágot. (2011-ig az első fokon eljáró bíróságon 9 esküdt és 3 szakbíró alkotott tanácsot, ám attól kezdődően az esküdtek számát hatra csökkentették, és csupán a fellebbviteli fórumként eljáró tanácsban maradt meg az eredeti, 9 esküdtből és 3 hivatásos bíróból álló tanács.)¹⁸

A tárgyalás megkezdését megelőzően a vád és a védelem képviselőinek jelenlétében egyenként behívják az esküdtjelölteket, akik ekkor terjeszthetnek elő kérelmet arra, hogy felmentsék őket a feladatuk elvégzése alól (ezek lehetnek családi, orvosi vagy szakmai indokok). A felmentésben nem részesülők neveit egy urnába helyezik, és egyenként, véletlenszerűen kihúzzák a neveket. A vád és védelem meghatározott számban (a védelem öt, a vád négy) tehet javaslatot valamely személy kizárására anélkül, hogy a kizárás indokát megjelölne. Ez az eljárás az amerikai *voir dire* eljárásra hasonlít, viszont itt nincs lehetőség az esküdtek alapos kivizsgálására (például nem tehetnek fel kérdéseket, és csupán a személyek kinézete, szakmája, neve és életkora adhat információt róluk), ellenben az amerikai modellel. Ebből az következik, hogy a francia eljárás gyorsabb, egyszerűbb és felháborodást, erős kritikát kevésbé kiváltó módszer, szemben az amerikaival, amely akár hónapokig is elhúzódhat.

A *Cour d'Assises* egy kevert bíróság, amelyben az esküdtek és a bírák azonos döntési kompetenciával rendelkeznek minden kérdésben (tény, jog, szankció), az esküdtbírószágot tehát dönthet tény-és jogkérdésekben egyaránt, szemben más országok esküdtzékeivel. Az elmúlt évszázadban folyamatosan változott az összetételük, volt mikor emelték, és volt mikor csökkentették a számukat, végül pedig meghozták azt a döntést 2011-ben, amely szerint az első fokon eljáró esküdtszék összetétele: 6+3, a fellebbviteli fórumon pedig 9+3.

A francia esküdtbírószágot hangoztatja népi jellegét (*jury populaire*), és azt az elképzelést kívánja érvényesíteni, hogy a legsúlyosabb bűncselekmények megítélésénél a társadalmi morál és igazságérzet nem kizárólag a törvényhozáson keresztül áttételesen, hanem az esküdtek ítéletével közvetlenül is meghatározza az ügyek kimenetelét. Viszont ennek oly módon kell bekövetkeznie, hogy az angolszász típusú esküdtszékhez képest, a hivatásos bírói kontroll is jelen legyen, és a szakbírák a tanácskozáson is érvelhessenek álláspontjuk mellett anélkül, hogy a nagyobb létszámú esküdteket elnyomnák. A 2011. évi reform óta van hatályban, hogy a vádlottnak kedvezőtlen, a bűnösség kérdését érintő döntésekhez a 9 tagú tanácsból 6 szavazat szükséges, ami pontosan egyezik az esküdtek tagjainak számával. (A büntetés mértékének meghatározásánál ugyanakkor az egyszerű többség is elegendő.) Az esküdtbírószágot továbbá egyedülálló abban a tekintetben, hogy a döntés ellen fordulhatnak a felek fellebbviteli fórumhoz is, mivel csak a nép bírálhatja felül a nép döntését, ez a

¹⁸ BADÓ ATTILA: *Nép szava Isten szava? A francia esküdtszék dilemmái.* in: Jogelméleti Szemle 2000/1. 1-7.p.

fellebbviteli esküdtbíróóság. A fellebbviteli eljárás során már 9 esküdt és 3 szakbíró dönt, a kedvezőtlen döntéshez már a 12 szavazatból 8 is elég.¹⁹

V.3. A nyilvánosság elvének megvalósulása és a francia esküdtszéki rendszer hatása

A társadalomban igen nagy érdeklődésre tartottak számot a tárgyalások korábban is. Némethy Imre arról számolt be, hogy mindig nagyszámú volt a részvétel, és egy-egy jelentősebb ügyben akár kétszáz ember is összeszűfolódott a tárgyalótermekben (*nyilvánosság elvének megvalósulása*).²⁰

Hasonló esküdtszéki forma működik Spanyolországban és Portugáliában egyaránt.

VI. A német esküdtszéki rendszer

Németországban az esküdtszék sajátos formája alakult ki, az ülnök típusú rendszer, amely egy kevert bírósági forma, amely még számos országban is fellelhető, többek között Magyarországon és Horvátországban egyaránt.

VI.1. Az ülnökválasztási eljárás sajátosságai

Sajátossága, hogy az 5 éves választási cikluson belül a laikust tiszteletbeli bírónak (*Ehrenrichter*) választják. E laikusok a hivatásos bírók mellett teljesíthetnek szolgálatot. Az alsóbb szintű bíróságok jelentik a laikusok alkalmazásának fő színterét úgy, mint a Munkaügyi bíróság, Szociális Bíróság, Közigazgatási bíróság, Adóügyi Bíróság, Katonai bíróság, a rendes bíróság első szintje (*Amtsgericht*), a Tartományi Bíróság. Ezekben a bíróságokban a laikusok tény-és jogkérdésekben döntenek. A *Schöffengerichte* (Schöffengerichte) feltehetően a legismertebbek, amelyek tipikusan a bírósági rendszer legalsó szintjén, a két évnél súlyosabb szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekmények esetében illetékesek. A szövetségi törvényi szabályozáson túl tartományi sajátosságok is, többek között, hogy egy tartományban olyan célra is alkalmaznak laikus bírakat, amire más tartományokban egyáltalán nem (például Bajorországban a tisztviselők fegyelmi ügyeinél igénybe vett laikusok).

A német bírák (laikus bírák, *Schöffengerichte*) jogállásáról részletesebben a német bírósági szervezeti törvény rendelkezik, illetve az erre vonatkozó legalapvetőbb szabályokról, amelyben rendezi a jogalkotó az „ülnökbíróságok” helyét, szerepét, illetékességét és a kiválasztásra vonatkozó legfontosabb szabályokat.

A német ülnökök választására 5 évente kerül sor, hogy ezt követően egy elnöklő szakbíró mellett a klasszikus ülnökbíróság vagy a fiatalok ülnökbírósága keretében vehessenek részt a döntéshozatalban. Ülnök kizárólag német állampolgár lehet, aki már betöltötte 25. életévét és még nem múlt el 70 éves. A különböző egészségügyi vagy feddhetetlenséggel összefüggő alkalmatlansági okok mellett lényeges azon személyek alkalmatlanná nyilvánítása, akik állami hivatalnokként, a klasszikus jogász hivatásrendek tagjaként (ügyészi, bírói ügyvédi, közjegyzői), vagy rendőrként a laikus bírói szerepet szakmai képzettségük okán nem tudnák ellátni. Németországban az ülnöki tevékenység állampolgári kötelezettség. A *Bundestag*, a *Bundesrat*, az Európa Parlament képviselői vagy a tartományi képviselők mellett azok mondhatnak nemet az ülnöki tevékenységre, akik már meghatározott ideig ellátták e funkciót, vagy például az egészségügyben dolgozók, illetve azok, akik be tudják bizonyítani, hogy a feladat ellátása számukra vagy másnak rendkívüli kárral járna. Ha

¹⁹ NÉMETHY IMRE: *Főtárgyalás a párizsi esküdtszék előtt*. in: Magyar Közigazgatás 1925/8. 1.p.

²⁰ NÉMETHY 1925/8. 1-2.p.

az ülnöki tevékenységre nincs elég jelölt vagy önként jelentkező, akkor a listán akarata ellenére is bárki szerepelhet.

Az ülnök javaslati listára azok neve kerülhet fel, akit a jelenlévő önkormányzati képviselők 2/3-a megszavaz, melyre az ülnökök túlnyomó többsége a pártok, egyházak, civil szervezetek javaslatára vagy saját elhatározásból, önkéntes alapon kerül fel. Az idősek vagy az állami alkalmazottak jelentős felülreprezentáltsága kimutatható a listán. A *javaslati listát* (amelyen kétszer annyi személynek kell szerepelnie, mint amennyire ténylegesen szükség van) az önkormányzatok megküldik a területileg illetékes bíróság (*Amtsgericht*) ülnökökkel foglalkozó bírójának. A kiválasztási eljárás második része már a bíróságok irányítása mellett zajlik, ahol ötévente egy választási bizottság áll fel, amelyben helyet kap a bíróság egy kijelölt bírója, 1, a tartományi kormányzat által kijelölt köztisztviselő, és 7, az önkormányzatok által (a képviselők 2/3-ának szavazatával megválasztott) delegált helyi lakos. E testület egyszerű többséggel dönt a jelöltekkel szembeni kifogásokról, és minősített többséggel az ülnökök és a pótülnökök 5 évre történő megválasztásáról. A kiválasztási eljárás harmadik szakasza a konkrét bírósági ügyelosztás.

Évközben az ülnök nem osztható be az előre meghatározotton kívül másik ügyszakba vagy másik tanácsba, hiszen az sértené a törvényes bíróhoz való jogot. Főszabályként egy ülnöknek lehetőleg csupán 12 tárgyalási napot kell a bíróságon eltölteni, amely szabály egy elhúzódó ügy esetében áttörhető. Lényeges elem, hogy az ülnök végig jelen legyen a tárgyaláson, személyében ne következzen be jogszabályellenesen változás. A jogszabályok komoly szankcióval fenyegetik azokat, akik az elfogadott indokon túl (például súlyos betegség, közeli hozzátartozó halála) igazolatlanul hiányoznak egy tárgyalási napról. Ilyenkor nem csupán jelentős pénzbüntetésre, hanem következményként a tárgyalás elmaradásából bekövetkező károk (tanúk, ügyvédek útiköltsége stb.) megfizetésére is kötelezhetők. Ahhoz, hogy az ülnökbíróságok munkája gördülékenyen folyhasson, a törvény a megválasztott és az adott évre előre meghatározottan tanácsba osztott ülnök (*Hauptschöffen*) mellett segédülnöki (*Hilfsschöffen*) és pótülnöki (*Ergänzungsschöffen*) tisztségekről is rendelkezik. Az elfogadható indokkal tevékenységet ellátni képtelen ülnök helyére a segédülnökök közül rendelnek be személyeket a bíróságok (akik az adott évre nem kerültek beosztásra), ám ülnökké választásuk már korábban megtörtént. Bonyolultabb, láthatóan hosszabb ideig elhúzódó tárgyalássorozat esetén a bíróságok pótülnököt (vagy amerikai fogalomhasználattal „*árnyékülnököt*”) alkalmazzanak. Ilyenkor a pótülnök a teljes tárgyalási szakaszban jelen van, és anélkül üli végig a tárgyalásokat, hogy a bírói tanács tényleges tagja lenne. Abban az esetben, ha egy ülnök valamilyen oknál fogva kiesne, akkor anélkül csatlakozhat a tanácsba, hogy újra kellene kezdeni a tárgyalássorozatot.

Az ülnökök nem viselnek egyenruhát, őket nevezik így: „bírák talár nélkül”.

Tevékenységüket csakis szakbíró elnökleve mellett láthatják el, továbbá a tiszteletbeli tevékenységükért (ellentétben a magyar ülnökökkel) díjazást nem kapnak. Ezzel szemben minden olyan kiadás megtérítésére igényt tarthatnak, amely az ülnöki tevékenységből következik, így az útiköltség, telefonköltség megtérítése mellett akár a béisizitter igazolt költségét is elszámolhatják.

VI.2. Képzés, továbbképzés

Említést érdemel az ülnökök képzése, továbbképzése, amelyet a jól szervezett ülnöki egyesületek bonyolítanak le tartományonként a népfőiskolákkal együttműködve, és gondoskodnak arról, hogy az ülnökök a feladatuk ellátásához szükséges ismeretekre szert tehessenek.²¹

²¹ BADÓ -BENCZE -BÓKA -MEZEI 2012,142-147.p.

VI.3. Az ülnökök jogai és kötelezettségei, a német ülnökrendszer hatása

Az ülnökök, a magyar rendszerhez hasonlóan az ítélethozatal tekintetében azonos jogokkal rendelkeznek. Függetlenségük a szakbírókhoz hasonlóan garantált, az ítélet tekintetében nem utasíthatók, az ítélettel okozott károkért nem tartoznak felelősséggel a szándékos jogszabálysértés esetét kivéve. A tárgyalás során az ülnökök (a szakbírákhoz hasonlóan) kérdéseket tehetnek fel a vádlottnak, tanúnak.

Nem hunyhatunk szemet az ülnökök viselkedésének sajátosságai és a rájuk ható külső tényezők felett sem, amelyre próbálnak rávilágítani a kutatók is. Ebben a vizsgálatban az ülnökök kockázatvállaló képességétől kezdve, a média általi befolyásolhatóságon át, az ülnöki feladatot teljesítők átlagnál jóval magasabb igazságérzetéről, korrektségéről tanúskodnak.

Az ülnöki rendszerhez hasonló alakult ki még számos országban, többek között : Ausztria, Finnország, Norvégia, Svédország, Észak-Írország, Dél-Afrika. Emellett a speciális laikus bíraskodás formája Németországon kívül még megjelenik Norvégiában, Franciaországban, Magyarországon és Horvátországban egyaránt.

VII. A magyar esküdszéki rendszer

VII.1. Története röviden

Az esküdszék kezdete hazánkban 1848. április 29. , amikor megszületett a sajtóesküdszéki rendelet, amely a vádesküdszék felállításáról hozott határozatot. 1848:18. tc. , a Sajtótörvény, amelyben előírták, hogy valamennyi törvényhatóságnál vádesküdszéket kell felállítani, mely 12 főből állt. A sajtótörvényhez kapcsolódóan Deák Ferenc, igazságügy-miniszter adta ki azt a rendeletet, mely az eljárást szabályozta.²² Az esküdte válást vagyoni cenzushoz kötötték. A vétkesség kimondásához 8 fő egybehangzó szavazatára volt szükség. Ezután eltörölték, majd az 1867. május 17-én kelt 307. számú igazságügy miniszteri rendelet nyitotta meg újra a lehetőséget az esküdszékek felállítására sajtóperekben. Az esküdszék önállóan, a hivatásos bírák szakmai irányítása nélkül sajtóvétség felett ítélt tény- és jogkérdésben. A tárgyalás az ítélethozatalt kivéve nyilvános volt, a fellebbezés a pesti ítélőtáblához volt lehetséges. 1896:33. törvénycikk, a Bünvádi perrendtartás (Bp.) vezeti be újra az eltörlését követően, amelynek a XIX. fejezete szól az esküdbíróság előtt folyó főtárgyalásról. Egy év múlva születik meg az 1897:33. törvénycikk az esküdbíróságokról (Et). Az Et. kimondja, hogy minden olyan törvényszéknél, amelynek büntető hatásköre van, esküdbíróságot kell szervezni. Az első világháború kitörése előtt pedig francia mintájú, kevert esküdszék működött hazánkban. Az esküdszékek e formáját, működését 1919-ben, a 6898/1919 M.E. rendelet szüntette meg (1919. november 23.) végleg.

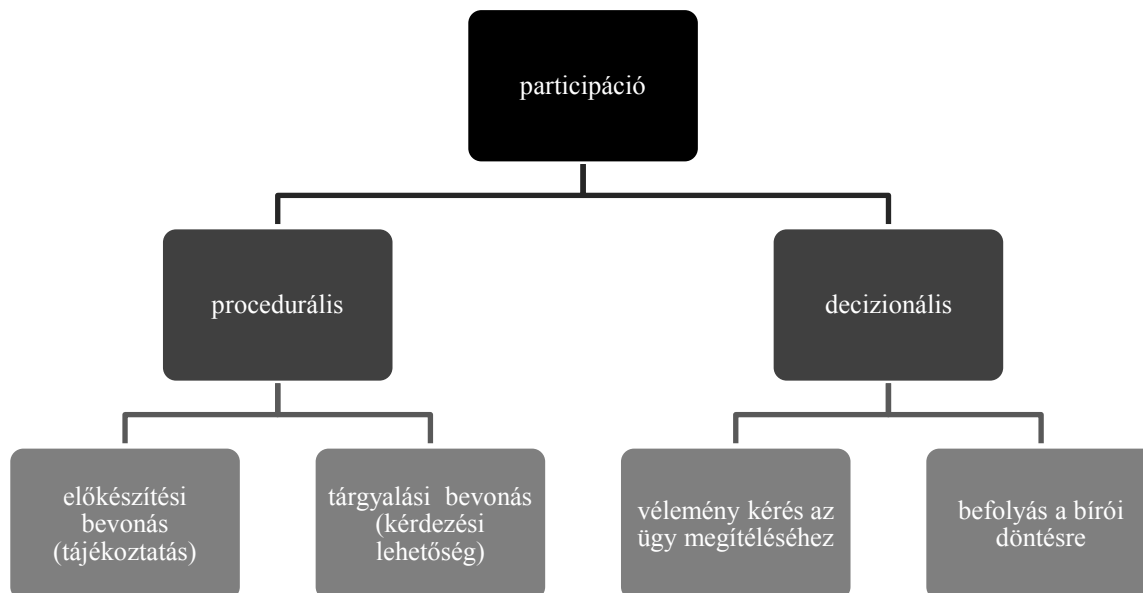
VII.2. Ülnökválasztás, ülnökök alkalmazása Magyarországon

A hazai hatályos szabályozás szerint a néprészvétel formája az ülnökrendszer a bírósági eljárásokban, amely azt foglalja magában, hogy törvény által meghatározott ügyekben és módon nem hivatásos bírák is részt vesznek az ítékezésben.²³

²² MÁTHÉ GÁBOR: *A sajtóesküdszéki eljárás szabályozása. 1848. év-a dualizmus első periódusa.* in: DOBROCSI SZILVIA (szerk.): *Studia in honorem Árpád Erdei, Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar, 2009, 89.p.*

²³ Alaptörvény 27. cikk (2) bekezdése

Az ülnöki participáció modellje:

24

Ülnöknek megválasztható az, aki büntetlen előéletű, választójoggal rendelkező, 30. életévét betöltött, 70. életévét be nem töltött, magyar állampolgár, illetve akit az arra feljogosított társadalmi szervezet vagy természetes személy(ek) jelöli(k). Az (általános) ülnökök mellett pedagógus, munkaügyi és katonai ülnökök működnek közre az igazságszolgáltatás munkájában.

Az általános ülnökválasztás keretében 4 évre választják az illetékes helyi (települési, megyei, fővárosi) önkormányzatok. A legutóbbi ülnökválasztás 2015 tavaszán volt, így a következő várhatóan 2019. március-áprilisban lesz. Az időpontját a köztársasági elnök írja ki, amely meghatározott időn belül az adott bíróság illetékességi területén működő önkormányzatok joga és feladata az illetékes igazságügyi szerv által meghatározott számú ülnök megválasztása. Az önkormányzatok a választást megelőzően az ülnökválasztással kapcsolatosan választási elveket is elfogadhatnak, amelyben rögzíthetik többek között azt is, hogy előnyben részesíthetők pl. azok a hivatalban lévő ülnökök, akik folyamatban lévő bírósági tárgyalásban vesznek részt.

Az ülnököket társadalmi szervezetek (pártokat kivéve) és magánszemélyek jelölhetik, míg a pedagógus ülnököket az alap- és középfokú oktatási intézmények tantestületei, a munkaügyi ülnököket a munkavállalók és munkaadós érdekképviseleti szervei jelölik. Az önkormányzatok azt is meghatározzák, hogy meddig és hová kell beadni az előírt jelentkezési nyomtatványon az ülnöki jelentkezéseket, ehhez az érvényes ülnöki mandátummal rendelkező ülnököknek (ha újra szeretnék magukat választatni), a bíróság ajánlást is adhat. Mindez abban az esetben érdekes, ha az ülnökök folyamatban lévő ügyben dolgoznak, hiszen az eljárási szabályok szerint, ha a tanács összetételében változás van, úgy az eljárás megismétlésének szükségessége merül fel. Az ülnök személyének változása azonban nem feltétlenül jelenti azt, hogy az addigi eljárást meg is kell ismételni. A jelentkezések összegzése után az

²⁴ BADÓ ATTILA-FELEKY GÁBOR-LŐRINCZI JÁNOS: *Laikus és professzionális bírák viszonya a kevert bíróságban- Egy empirikus vizsgálat eredményei a magyar ülnökrendszerről.* Állam- és jogtudomány LVIII 2017/1. 3-28.p.

önkormányzatok illetékesei elkészítik a képviselő-testület számára az előterjesztéseket, amelyekről a képviselő-testület szavaz. Az elfogadás után az önkormányzat megküldi az elfogadott ülnökök listáját az illetékes bíróságnak, amelynek elnöke behívja eskütelre a megválasztott ülnököket, akik azután a bíróság elnökének beosztása alapján megkezdhetik munkájukat.

A leggyakoribb eset, melynél az ülnökök többsége háromtagú *büntetőtanácsokban* dolgozik (egy hivatásos, és két nem hivatásos ülnökből áll). Az elsőfokú tanácsok dolgoznak így, amelynél egyrészt a helyi bíróságokon, másrészt a törvényszékeken járnak el. Főként első fokon azokban az ügyekben van szükség ülnöki munkára, amelyek esetében a törvény 8 évi vagy ennél súlyosabb büntetés kiszabását rendeli, illetve, ha a vádirattól eltérő minősítés lehetőségét állapítják meg, vagy az egyesbíró az ügyet tanács elé utalja. Törvényszéken azokban az ügyekben járnak el, ahol a törvény 15 évi vagy életfogytig tartó büntetés kiszabását is lehetővé teszi. Ezen kívül a büntetőeljárás törvény konkrétan is nevesíti azokat a bűncselekményeket, amelyekben első fokon így kell eljárni (a teljesség igénye nélkül sorolva: emberölés és kísérlete, előkészülete, emberölés minősített esetei, testi sértés súlyos, minősített esetei, a különösen nagy vagy ezt meghaladó értékre elkövetett lopás, rablás, sikkasztás hűtlen és hanyag kezelés, csalás, kifosztás, orgazdaság, állam és emberiség elleni bűncselekmények stb.) Katonai büntetőeljárás esetében az ülnökök vonatkozásában még egy feltételnek kell megvalósulnia, mely szerint hivatásos szolgálati viszonytal kell rendelkeznie, hiszen konkrét ügyben a terhelnél alacsonyabb rendfokozatú ülnök nem lehet tagja az eljáró tanácsnak. A fiatalokkal szembeni eljárásban az egyik ülnöknek kötelezően pedagógusnak kell lenni. Első fokon öttagú tanács is eljárhat, ekkor a tanács összetétele két hivatásos és három nem hivatásos ülnök.²⁵

Magánvádas eljárás esetében a vádat nem az ügyész, hanem a sértett képviseli, ekkor az ülnök önállóan is eljárhat. Esetei: a könnyű testi sértés, a becsületsértés, a rágalmozás, magántitok megsértése, levéltitok megsértése és a kegyeletsértés. Ezen esetekben az ülnök személyes meghallgatás nélküli határozathozatalban, vagy a személyes meghallgatás során eljárhat, határozatot is hozhat (pl. eljárás felfüggesztése, megszüntetése tárgyában), de csak korlátozottan. Ugyanis az eljárás felfüggesztésére csak alkotmányellenesség esetén van lehetőség. Az ülnök meg is szüntetheti az eljárást bizonyos esetekben pl. a vádlott gyermekkora, halála esetén, ha a cselekményt már jogerősen elbírálták, illetve ha a magánindítvány vagy a kívánat hiányzik és nem pótolható. Ezzel ellentétben nem szüntetheti meg az eljárást, ha az ülnök szerint a cselekmény nem bűncselekmény, nem jelentős cselekmény, vagy az nem veszélyes a társadalomra. Továbbá, ha a büntethetőséget megszüntető egyéb ok (elévülés, kegyelem, tevékeny megbánás, törvényben meghatározott egyéb ok) áll fenn. Az eljárás megszüntetése kötelező az alábbi esetekben: a személyes meghallgatáson a feljelentő nem jelent meg és magát alapos okkal, haladéktalanul nem mentette ki, vagy azért nem volt idézhető, mert lakcímváltozását nem jelentette be, illetve a feljelentő visszavonja a feljelentését. Ezekben az esetekben is hozhat az ülnök határozatot. A személyes meghallgatás során a bíróság megkísérli a felek kibékítését is, ebben is eljárhat ülnök (békéltető ülnök).

Munkaügyi perek esetén főszabályként a megyei szinten működő, helyi (munkaügyi) bíróság egy hivatásos és két nem hivatásos ülnök-bíróból álló tanácsban jár el. Rendezvények esetében, ha a rendőrség határozatával megtiltja a megtartását, ez ellen a határozat ellen 3 napon belül bírósági felülvizsgálatot lehet kérni, ekkor a bíróság nem peres eljárásban, ülnökök közreműködésével határoz. Munkaügyi perek a munkaviszonyból (munkaviszony, közszolgálati viszony, szolgálati viszony, szövetkezeti tag munkaviszony jellegű jogviszonya, bedolgozói jogviszony) származó per számít. Ide értendő a munkaügyi szerződés megkötését

²⁵ 1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

megelőző és a munkaviszony megszűnését követően a munkaviszonyból eredő jogra alapított igény érvényesítése is, a kollektív szerződés megkötésére jogosult felek, illetve ezek és harmadik személy közti jogvitája, a kollektív szerződés fennálltára vagy az abból eredő jogra vonatkozó jogvita is. Ezen kívül a sztrájkra vagy a munkaharccal, a szervezkedési szabadsággal kapcsolatos jogellenes magatartásra vagy ezek vonatkozásában a törvényben előírt kötelezettség teljesítésére kiterjedő jogvita.²⁶

Polgári perek esetében ritka az ülnökök jelenléte, mivel itt főszabályként egyesbíró jár el.²⁷

Az ülnöki munkáért tiszteletdíj jár, amelynek mértéke az ülnök működésének minden napjára a bírói illetményalap egy napra eső összegének 25 %-a. Ez azokra igaz, akiknek az ülnöki tevékenységük mellett főfoglalkozásuk nincs, ha van főfoglalkozásuk, akkor a tárgyalási napra tisztsége gyakorlásának idejére távolléti díj illeti meg, melyet (ha a fenti módon számított tiszteletdíjnál alacsonyabb), arra az összegre kell kiegészíteni.²⁸

VII.3. Az ülnökök jogai és kötelezettségei

Az ítélezésben a hivatásos bírakkal azonos jogaik és kötelezettségeik vannak.

Az ülnökök a megbízatásuk időtartama alatt nem lehetnek tagjai pártnak, és politikai tevékenységet sem folytathatnak, nem tekinthető politikai tevékenységnek a munkavállalói (a szakmai, érdekvédelmi) szervezetben való részvétel.

Az ülnököt az igazságszolgáltatásban való részvételével összefüggő cselekmény tekintetében mentelmi jog illeti meg. Az ülnök bíróság vagy más hatóság előtt (megbízatásának ideje alatt és azt követően) nem vonható felelősségre az igazságszolgáltatásban való részvétele miatt, továbbá a megbízatásának gyakorlása során általa közölt tény vagy vélemény miatt. Ez a mentesség nem vonatkozik a szigorúan titkos és titkos minősítésű adattal való visszaélésre, a rágalmozásra és a becsületsértésre, valamint az ülnök polgári jogi felelősségére. A mentesség kiterjed a közhatalmat gyakorló személy vagy közszereplő politikai sérelmére elkövetett becsületsértésre, valamint, amennyiben az ülnöknek nem volt tudomása arról, hogy a közlés a lényegét tekintve valótlan, rágalmozásra.

Az ülnököt az bíróság elnöke hívja és osztja be az ítélező tanácsba. Az ülnöknek joga van ahhoz, hogy a behívásáról legalább egy hónappal korábban értesüljön, illetve, hogy kérésére a bíróság elnöke elhalaszthassa a működése megkezdésének időpontját.

További jogai a munkája során, hogy a tárgyalandó ügyek tény- és joganyagát megismerheti, arról őt az ítélező tanács elnöke tájékoztatni köteles, a tárgyaláson a hivatásos bíróhoz hasonlóan kérdéseket tehet fel, emellett az ítélet meghozatalát megelőző zárt tanácskozással vonatkozó titok megőrzése (ami kiterjed a szolgálati vagy az államtitokra is) az ülnökre is vonatkozik, esetlegesen eltérő véleményt fejthet ki, amit aztán zártan kezelendő különvéleményként csatolhatja.

Az ülnökök alapvető kötelezettsége, hogy Magyarország Alaptörvényéhez és a törvényekhez hűek legyen, mindenkor lelkiismeretesen járjanak el, és tanúsítsanak a tisztségükhöz méltó magatartást. A folyamatban lévő ügyekről pedig nem nyilatkozhatnak. A bírák eljárásból történő kizárására vonatkozó rendelkezések az ülnökökre is irányadók, kötelesek a velük szemben felmerült kizárási okot haladéktalanul bejelenteni.²⁹

VIII. Záró gondolatok

A laikus bíráskodás legitimitásával, társadalom általi elfogadottságával kapcsolatban számos kérdés, ellentétes vélemény merülhet fel. Többek között : vajon meg tudja-e valósítani a laikus elemek részvétele a büntetőeljárársban mindazt, amit elvárunk tőle? , képes-e a

²⁶ 2012. évi I. törvény a Munka Törvénykönyvéről

²⁷ 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról

²⁸ 2011. évi CLXII. törvény a bírák jogállásáról és javadalmazásáról

²⁹ www.ulnokok.hu/a-nem-hivatásos-bírói-tevékenység.

gyakorlatban érvényre juttatni azokat az elveket, melyek mentén kialakult? Ez mindenekelőtt a laikusok sokrétű gyakorlati szemléletmódjának a büntetőeljárás során való hasznosítását, valamint a büntető igazságszolgáltatás feletti kontroll gyakorlását jelenti.

Ma Magyarországon a laikus elemek részvétele a büntetőeljárásban az ülnökök részvételével valósul meg, akik csak az elsőfokú eljárásban vehetnek részt.

Véleményem szerint ebben a rendszerben a laikus nézőpont nem tud megfelelően érvényesülni, mert a hivatásos bíró szerepe nagyon jelentős. A szakbíró tekintélye, jogban való jártassága, illetve útmutatása a határozathozatal előtt „mellérendelt” szerep érzését keltheti az ülnökökben. A tanácskozás a bíróval közösen folyik, az ülnökök nem tanácskoznak maguk között, így nincs lehetőség a laikus nézőpont igazi kifejtésére, alapos megtárgyalására. Közismert az a szakbírói vélekedés, hogy ők inkább, mint „szükséges rosszra” tekintenek a laikusokra, és a véleményük nem számottevő a tanácskozás során. A klasszikus feladat, mely a laikus elemre hárulna, vagyis a bűnösség kérdésében való döntés, nem tud érvényesülni. Ez azt az újabb kérdést veti fel, hogy helyes-e a laikus vélemény érvényesíthetőségének ily módon való leszűkítése, vagy érdemes lenne fontolóra venni az esküdtszéki intézmény újbóli bevezetését a magyar büntetőeljárásba.

Ehhez kapcsolódik Botos Gábor véleménye, amely a Rendészeti Szemlében jelent meg 1992-1993-ban. A szerző fontosnak tartja a népkontroll bevezetését a büntetőeljárásban, mely nézete szerint az esküdtszéki rendszerrel valósulhat meg, ezáltal a népképviselőhöz való jog az igazságszolgáltatásban is érvényesülhetne. Kiemeli továbbá, hogy a bíró mindig hivatalnok marad, az esküdt azonban képviselheti a hivatalnok-szemlélettől mentes nézőpontot a bírászkodásban. Hangsúlyozza azt a szakértelmet, amelyet az esküdtek képviselhetnek, és amely mindenképp segítségére lehet a bírónak a döntésben, mérlegelésben.³⁰

Összegzésképpen, a laikus bírászkodás jelentős múltra tekinthet vissza, amely biztosítja a néprészvételt az igazságszolgáltatásban, ezzel erősítve a demokráciát. Ám még mindig nem tudott megvalósulni teljes egészében, hiszen számos országban korlátozott mértékben működhet, illetve sok rendszer nem ismeri fel a jelentőségét, kiemelkedően fontos szerepét, ezáltal arra törekednek, hogy ezt az elemet kiszorítsák az igazságszolgáltatásból, amely hosszú távon elégedetlenséghez vezetne. A konklúzió tehát, hogy minden ország törekedjen legalább arra, hogy megtartsa a laikus bírászkodás jelenlétét, ezzel erősítve a harmadik hatalmi ágat a fékek és ellensúlyok rendszerében. Ha teheti, akkor minőségében fejlessze a végletekig a saját berendezkedési formájához legjobban illőt (angolszász típusú, kontinentális forma, kevert esküdtszék, ülnöki rendszer).

---

³⁰ BOTOS GÁBOR: *Az esküdtbírói intézményének újbóli bevezetéséről.* in: Rendészeti Szemle 1992/2. 45-48.p.

Felhasznált irodalom: (szövegben való előfordulás sorrendjében)

JACKSON, JOHN-KOVALEV, PAVLOVICH, NIKOLAY: *Lay adjudication and human rights in Europe*. in: Colum. J. Eur. L. winter 2006/2007. FINKEY FERENC: *A magyar büntetőeljárás tankönyve*. Politzer Zsigmond kiadása, Budapest, 1899.

MOÓR GYULA: *Az esküdtbíráskodás kérdéséről*. in: TÓTH MIHÁLY (szerk.): *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

KABÓDI CSABA: *Igazságszolgáltatás-szolgáltatás?* in: TÓTH MIHÁLY (szerk.): *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

ERDEI ÁRPÁD: *Tanok és névtanok a büntető eljárásjog tudományában*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2011.

TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ-SCHANDA BALÁZS: *Bevezetés az alkotmányjogba; Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei*. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2014.

BADÓ ATTILA-BENCZE MÁTYÁS-BÓKA JÁNOS-MEZEI PÉTER: *A jogrendszerek világa*. Pro Talenti Universitas Alapítvány, Szeged, 2012.

MAHLER, GORDON: *Az amerikai büntetőeljárás vázlata*. in: TÓTH MIHÁLY (szerk.): *Büntető eljárásjogi olvasókönyv*. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

BADÓ ATTILA: *Esküdtszéki ítéletek. Futni hagyott bűnösök? Hírhedt esetek az Egyesült Államok igazságszolgáltatásának történetéből*. Studio Batiq, Szeged, 2004.

BADÓ ATTILA: *Társadalomtudósok a bíróságon. A média hatása. (Út a pártatlan ítéltök felé)*. Jogtudományi közlöny 49.1994/1.

BADÓ ATTILA: *Nép szava Isten szava? A francia esküdtszék dilemmái*. in: *Jogelméleti Szemle* 2000/1.

NÉMETHY IMRE: *Főtárgyalás a párizsi esküdtszék előtt*. in: *Magyar Közigazgatás* 1925/8.

MÁTHÉ GÁBOR: *A sajtóesküdtszéki eljárás szabályozása. 1848. év-a dualizmus első periódusa*. in: DOBROCSI SZILVIA (szerk.): *Studia in honorem Árpád Erdei, Károli Gáspár Református Egyetem Állam-és Jogtudományi Kar*, 2009.

BADÓ ATTILA-FELEKY GÁBOR-LŐRINCZI JÁNOS: *Laikus és professzionális bírák viszonya a kevert bíróságban-Egy empirikus vizsgálat eredményei a magyar ülnökrendszerről*. *Állam- és jogtudomány* LVIII 2017/1.

www.ulnokok.hu/a-nem-hivatasos-biroi-tevekenység.

BOTOS GÁBOR: *Az esküdtbíráskodás intézményének újbóli bevezetéséről*. in: *Rendészeti Szemle* 1992/2.

Jogforrások: (szövegben való előfordulás sorrendjében)

Polgári perrendtartásról szóló törvény (Pp).

Az 1996. évi Munkavállalók jogairól szóló törvény deklarálja a magisztrátus tevékenységével összefüggő szabadságot.

Alaptörvény, 2011. április 25.

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

2012. évi I. törvény a Munka Törvénykönyvéről

2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról

2011. évi CLXII. törvény a bírák jogállásáról és javadalmazásáról